

ІСТОРИКО-ГЕНЕТИЧНА ТА КУЛЬТУРНА НЕСУМІСНІСТЬ УКРАЇНЦІВ З МОСКОВИТАМИ

Степан ПАВЛЮК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

доктор історичних наук, професор,
академік НАН України, директор,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна.

e-mail: ina@mail.lviv.ua

Віроломний, по-варварськи дикий напад московського люду (бо московити ще не народ, а конгломерат різних етнічних утворень, частина з яких перебуває на феодальній стадії розвитку) на Суверенну Європейську (за всіма ознаками) Державу Україну, вдосвіта (о 5-й годині ранку) 24 лютого 2022 року, і реальним жорстоким вчинком підтвердивши історичну правду, що росіяни та українці споконвіків були, є й будуть вівіки різними народами за походженням, культурою буття, ставленням до цивілізаційних цінностей, ментальним сприйняттям світу та глибиною щирої поваги до фундаментальних культурних надбань кожної з націй.

Гуманітарні суспільствознавчі науки безапеляційно довели (мовознавці, філософи, історики, психологи, антропологи, етнологи, фольклористи, мистецтвознавці, музикологи та інші наукові напрями) повну генеалогічно-культурну несумісність українців і росіян, що тупо заперечує московська історіографія, намагаючись насильно нав'язати ідеологічну історичну братську трьох слов'янських народів, приточивши ще й білорусів, для політичного оправдання багатовікової окупації українського народу, беззастережно присвоюючи національні культурні здобутки українців з усіх сфер буття, одночасно грабуючи природні ресурси. Оскільки спростувати переконливі наукові твердження не вдається офіційній московській науці й пропагандистам, навіть для московського загалу, а українське суспільство набирає європейського розмаху в способі життя (принаймні прагне й уже очевидні результати), то це реально загрожує існуванню московії як однієї з останніх імперій у сучасному світі.

У цій публікації засвідчую вагомість наукового словника, зокрема в етнології, який уніфікує понятійний апарат наукових етнологічних текстів, а також врівноважується різнобіг у розумінні в публіцистичній і побутовій сферах, значення термінів, що стосуються етнічного процесу.

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні принципів науковості, об'єктивності та історизму.

Задовго до цього жахітливого нападу телевізійні солові одурманювали московичьке населення несусвітньою брехнею з історії українців, всуціль до такого безумства, як просторікував московичький безумець, юродивий карлик, що начебто українці є частиною московського населення, а державу для малоросів створив ніхто інший, як Ленін, та багато іншого безтурботного бруду.

Допомогти немосковитам позбутися підступної глупоти, а для значної частини українського суспільства, зокрема східноукраїнського масиву, яке втішається тим, що воно російськомовне («русскоговорящее»), а навіть ідентифікує себе, і це з такою пихою і переконанням, не інакше «как украинско-русское население». Кремлівська комарилля вважає громадян московії довірливими недоумками, суспільним напівфабрикатним матеріалом, що в їх голови можна ввіпхнути наймерзнішу інформацію. Важливо для геополітичних московських мародерів, що їх задурманена маса пожирає інформаційну гидоту з насолодою, з хижацьким вереском підтримки, і зовсім не зважаючи на деякий усвідомлений голос про можливість жакіття для людства і для них самих.

Для протидії виголошеного московським безумцем невігластва, тобто проти брехні, існує правда, правда історії. І не тільки з науковою метою, але з метою надати суспільству досліджену багатьма українськими вченими різних наук і різних епох беззастережну правду про весь національний простір з його глибиною і широтою у різноманітних наукових напрямках українську всеосяжність творення словом, голосом, музикою, пензлем, плугом, мечем, думкою, молитвою... Правда інформації є джерелом гарантування непохитності, віри у свій народ, у свою історію, в одержимість захищати і захистити національні цінності і священну рідну землю. Правда стає непереможною зброєю.

Українська народна традиційність явила собою унікальність і універсальність у сенсі самозбереження на всьому тривалому нелегкому історичному шляху, і цією традиційною культурою українці нездоланні. І з метою не загубити народні набутки відчайдушно працюють етнологи, фольклористи, які передали суспільству в своїх численних працях велич народної традиційності з усіх сфер буття, і в сучасну епоху модернізму відтворили, стилізуючи, багато явищ з побутової культури, етико-духовної сфери.

Процес пізнання людського поступу став за своєю суттю не стільки емоційним, навіть десь романтичним, задоволенням інтелектуальних потреб людини, скільки фіксацією рівня цивілізованості людства, проникнувши у сферу світосприйняття і світорозуміння, в адаптацію людини до природи на рівні присвоєння та її розвитку в напрямку відтворення способу життя. На цьому когнітивному шляху людської цивілізації найсуттєвішою його компонентою виступає

вивчення процесу становлення людини у сенсі культурного зростання як фундаментальної основи поступу. Намагатися правдиво подати традиційну культуру кожної людської спільноти — отже, проявити найвищого рівня гуманізм, шану до реальних носіїв і творців цивілізаційних цінностей. В етнологічній науці не завжди так було. Інколи дослідники грішили задля виправдання ідеології політичного поневолення.

Українська етнологічна наука за останні десятиліття заявила про своє утвердження, ідеологічне переосмислення, методологічне та теоретичне підсилення. Адже етнографія радянського часу моделювалась для реалізації антицивілізаційної, цинічної за своєю суттю імперської програми «злиття націй» у єдиний радянський (російський) народ. Антигуманна ідея, фашистська за змістом, прирікала на фактичне знищення культурного неповторного багатства на одній шостій планеті (так величали Радянський Союз), начебто жертвуючи і російським культурним надбанням, що було лукавством. Адже російська народна, а особливо професійна культура збагачувалась завдяки відвертому процесу російського етноцентризму, коли інтелект і творчість інших націй та народів СРСР русифікувалися, переміщуючись у російські центри — Москву, Ленінград тощо, а решта ще непокірної національної еліти змушена була обслуговувати комуністично-пролетарські ідеали або бути робочою силою у сибірських копальнях.

Під імперську ідеологію формувалась науковий апарат гуманітарних наук, зокрема етнографії — як науки про народ, його походження, традиційну культуру, побут, світогляд тощо. Прогресивність культури вбачалась лише у зв'язку з соціалістичною реальністю, комуністичними ідеалами, інтернаціоналізмом (злиттям націй).

З наукового обігу негласно вилучали такі поняття, як «національний», «нація», «походження народу», «національна історія», «національна культура» та ін. Традиційну культуру українців розглядали не інакше як у контексті східнослов'янської, розуміючи російську, і переважно на паралелях подібності.

Об'єктивна української сучасної етнологічної науки вимагає суттєвого спростування, корекції лженаукових концепцій, версій, понять, тенденційно поданих явищ, подій тощо. При цьому наука, щоб повноцінно і правдиво висвітлювала етнічну історію, повинна уніфікувати науковий термінологічний апарат — як основу об'єктивного розкриття етнокуль-

турного процесу. У радянській етнографії існував принцип двочинності понять, коли для зарубіжних досліджень цей чи інший термін застосовували в одній дефініції, а в контексті радянської дійсності його значення пристосовувалось до ідеологічних настанов. Наприклад, щодо поняття «етногенез» народи Африки, Азії, Америки, Європи трактували у конструктивному руслі, тоді як про походження українців, росіян, білорусів була створена формула «одномоментного народження трійнят», а з тим хибним постулатом хибувало визначення ієрархічного процесу становлення націй та їхніх хронологічних періодів. Основою «пеленання трійнят» була надумана етноісторична спільність — народність як одна із позицій таксономічного ряду, а етногенетичність родоплемінних об'єднань — як праобразів трьох східнослов'янських народів — до уваги не брали.

На жаль, деяка частина теоретичного баласту, разом із понятійним апаратом, як рудименти радянської етнографічної науки, були інкорпоровані, у певному дизавуалюванні, окремими етнологами, істориками, а також філософами у сучасну етнологію.

Ще подекуди у науковій літературі, а поготів на побутовому рівні, оперують терміном «багатонаціональна Україна», «поліетнічність України», що є насправді ідеологічним анахронізмом, штампом з радянської, а тепер російської реальності, де справді було і є багато націй. У російсько-радянську епоху намагались не користуватися поняттям «національна меншина» (де ж би то застосувати до росіян в Україні, Білорусі та ін.), а здебільшого «національність» — українська національність, грузинська, молдовська, але російська — нація, тоді як термін «національність» означає лише належність особи до тієї чи іншої нації, а не саму історичну спільність. Україна була і залишається мононаціональною державою, у якій є представники багатьох інших націй і народів, зі статусом національних меншин, і усі вони становлять сьогодні українську конституційну (!), або політичну націю. Конституювавшись як громадяни України, представники інших націй і народів залишили за собою природне право, забезпечене Конституцією і законодавством України, зберігати свої предковичні традиції в українському етнокультурному середовищі і називати себе представниками грузинської, литовської, російської, німецької, французької тощо нації, будучи, повторюючись, громадянами України. Отже, науково

правильно треба називати Україну, Францію, Польщу, Латвію та ін. не багатонаціональними державами, а державами, у яких проживають представники багатьох націй і народів, тобто національні меншини. Бо це перечитиме такому поняттю щодо Росії, Індії тощо, де справді живуть багато націй, бо там поняття «багатонаціональна держава» відповідає дійсності. Сподіваємось, що і в публіцистиці, і в побуті меншатиме некоректних понять і термінів. Як ось із розумінням таких явищ, як «народ», «нація».

Сьогодні нація уже сприймається як етнополітична, а не лише як етнокультурна спільнота, і вже усвідомлюється на побутовому рівні, хоч невеличка, але відмінність між таксономічними рівнями етногенетичної ієрархії — «народ», «нація», коли «народ» уже не населення, а генетична спорідненість людського колективу, яка обжила певний географічний простір, створила певні цінності, психологічно адекватна спільнота, але ще політично неорганізована, щоб захистити себе.

Політично організований, структурований народ переростає у найвищий таксономічний рівень етнічної ієрархії — націю. Якраз одей компонент, який стосується політичного життя нації, і замовчувався у Радянському Союзі, хоч декларувався щодо можливості виходу із СРСР і створення самостійної держави.

Стала помітною ще інша тенденція, можливо, епізодично, коли на теорію сучасної етнологічної науки працюють філософи, соціологи, історики, по-своєму, з позиції філософії визначаючи дефініцію окремих понять, зокрема «субетнос», «субнація», «субетнічна спільнота» тощо, коли не зовсім розуміється суть цього явища. Дуже часто у цьому контексті відбувається підміна етнічного, традиційного просто соціальним, культурою тощо, коли їх варто розглядати симбіозно, але з перевагою генетичного, синкретичного, а не соціального.

У «Малій енциклопедії етностранознавства» автори цих термінів визначають субетнос не як етнічну спільноту, а чомусь як етнічну систему, що виділяється у середині етносу і на соціальних засадах. Українських козаків через свій військовий стан автори визнають субетносом українського етносу, забуваючи про те, що це тимчасовий стан, військово-суспільний патріотичний обов'язок українців захищати свою Батьківщину. Запорозька Січ була представлена майже усією етнічною територією, майже кожним се-

лом на певний час. Козаки мали можливість відвідувати свою сім'ю, родину і покидати військове козацьке товариство за власним бажанням. Козацтво — це соціальна і зовсім не етнічна категорія. Також безпідставно, некоректно говориться про субетнос за принципом етнолокальних культурних традицій, протиставляючи або підмінюючи етнографічні групи — гуцулів, лемків, бойків, поліщуків тощо

Субетноси — це давні згаслі етнічні спільноти, частина яких етнокультурно збереглася в середовищі іншого етносу, зберігши також етнічну пам'ять. За певних сприятливих умов такий субетнос може проявляти свою етнічну самостійність. Субетнічні спільноти уціліли у Російській Федерації — помори, сибіряки, донські козаки та ін. В Україні відсутні історичні та етнічні умови наявності субетносів. Пора малокваліфікованим вченим з різних гуманітарних наук відкинути нав'язливу думку про те, що етнографічні групи українців є не що інше, як субетноси. Ті ж автори пропонують для розгляду таке поняття, як субнація.

А такого явища, як субнація, у природі немає, хіба теоретично, оскільки не було випадку відродження субетносу в етнос, тож відсутній ґрунт для творення субнації. Сучасні нації можуть виникати внаслідок етнічної дивергенції, розпаду етнічних спільнот, а також унаслідок певної політичної ситуації — через формування якогось державного утворення. Така колонаукова артикуляція, яка нібито претендує на теоретичне обґрунтування, але чомусь із неточними прикладами з української етнічної історії, наводить на думку про політичне підґрунтя такого розумування. Таке теоретизування за своєю суттю підступне з політичного боку, на перший погляд, хай ненауково, підказуючи, що етнографічні групи можуть переростати в етноси, делікатно натякаючи на відродження москвофільського руху, моделюючи можливість виникнення внутріетнічного неспокою моноетнічних націй.

У цьому ж руслі і цілком на догоду сучасним російським геостратегам формулюється зовсім новітнє поняття — «етнонація», як новоутворена етнічна спільнота, базою для якої може стати навіть національна (етнічна) меншина, яка перемістилася в інше етнічне середовище і там може претендувати на самостійний розвиток, трансформуючись в етнос, відкидаючи основний компонент, що кожен етнос мусить мати свою етнічну територію. На іншій етнічній території представники іншого етносу (нації) можуть бути ет-

нічною (національною) меншиною (групою), оскільки вони мають свою етнічну територію, яку покинули.

Таке антинаукове теоретизування збігається з геостратегічною російською доктриною, коли росіяни у колишніх радянських республіках, а особливо в Україні, не хочуть, щоб їх називали національною меншиною. Вони б палко хотіли, щоб хоч утвердилось таке поняття, як «етнонація». І, на жаль, деякі сучасні українські філософи, політологи, соціологи, недостатньо володіючи знаннями з етнології, зокрема теорії етогенезу, інколи користуються, як модним новотвором, цим поняттям. Насправді має право на існування термін, який означає перехід етносу (народу) в націю як етнонаціональний процес, аналогічно до того, як відбулася трансформація роду в плем'я і цей перехід набув означення як родоплемінний, але ніхто ще не додумався людське об'єднання у статусі племені іменувати «родоплем'ям».

Концентроване розуміння історичних, культурних явищ виражається в наукових словниках. У кожний термін вкладається чітке формулювання змісту події чи процесу, безпосереднього чи опосередкованого. В основі наукової словникової бази лежить дослідницький шлях та уніфікація, чим можна зменшити дискусивну напругу, епізодичні непорозуміння в ідеях, думках, поглядах. При цьому словниковий жанр стає ефективним засобом сприйняття, пізнання і засвоєння суті інформації.

Залучаю до тексту тільки декілька понять, що стосуються головного у системі нації, а заодно з метою дати виважену академічну відповідь на невігластво з боку москвофільської публіки, а насамперед їх карикатурного вожака, який захлинається у проповідуванні «єдинаво рудкаво народа» (який жах!).

Для підтвердження вагомості напрацьованої словникової уніфікації етнологічної науки, для прикладу, подаю тільки деякі терміни і поняття, які стосуються окремих станів буття нації.

УКРАЇНЦІ — етогенетична спільнота, яка бере початок від Зарубинецької культури (II ст. до н. е. — I ст. н. е.) як частини слов'янського етнокультурного ареалу. Вторгнення у II ст. до н. е. у слов'янський простір готів спричинило процес інтеграції родинно близьких слов'янських груп у середовищі Черняхівської культури і розпад слов'янського етнічного світу, що припадає на V ст. н. е. Поразка готів від об'єднання сил кочових племен гунів зі слов'янами у

другій пол. V ст. н. е. стала катализатором формування слов'янських мегаетнічних об'єднань — східних, західних і південних етнокультурних утворень.

У східному масиві слов'ян виникли племінні союзи як державні прообрази. М. Грушевський визначив антиське об'єднання як «пращурів українського народу».

У другій пол. I ст. н. е. відбулася історична етносоціальна трансформація племінних союзів у єдиний державний організм, що визначив історичну долю трьох окремих східнослов'янських народів — українців, росіян, білорусів.

Києворуська держава як протоукраїнське політичне утворення підкорить інші східнослов'янські союзи племен, які становили генетичний початок росіян і білорусів.

У процесі функціонування Київської Русі як імперської держави ще більше локалізуються генетично і культурно споріднені племена протоукраїнців, проторосіян і протобілорусів, що значною мірою й спричинило розпад Давньоруської імперії. Виділення удільних князівств збіглося з етнічним ареалом. Навколо Києва були згуртовані етнічно споріднені племінні союзи полян (росів), сіверян, древлян, волинян, дулібів, уличів, тиверців, білих хорватів, що й стали етноутворюючою основою українського народу: північні племінні об'єднання новгородців, ільменських словенів, в'ятчів сформували серцевину російського етносу, а західні племена дреговичів, полочан витворили білоруський народ. Для міфу про східнослов'янську колицу, якою була Київська Русь і начебто у ній виколисались три східнослов'янські народи — українці, білоруси і росіяни, не має історичного місця. Кожен народ творився самостійно, а для росіян і білорусів киеворуська епоха була історичним періодом етностановлення у підневільному стані.

Українці антропологічно відрізняються від своїх слов'янських сусідніх народів за багатьма показниками. На всій етнічній території присутній динарський антропологічний тип. У той же час в окремих ареалах долучаються інші типи: на Поліссі й Волині — нордійський; на Бойківщині, в центральній частині України — середземноморський; в Українських Карпатах, Таврії — арменодійний.

Антропологічна характеристика стосується всієї етноісторичної української території.

Основою для формування етнокультурного пласту русинів (українців) послужило багатство традиційної

культури епохи племінних союзів. Етнопсихічного, етнокультурного ресурсу першого українського державного утворення вистачило для українців на ціле тисячоліття для етнічного самозбереження, щоб наприкінці II тис. відродити свій статус державної нації. Етноієрархічний процес становлення українців як нації відбувався в такі етапи: родоплемінний — V—IX ст. н. е.; народу — X—XVI ст. і нації — починаючи з XVII ст. Запропонована російською історіографією стадія етнорозвитку «народність» для періоду Київської Русі мала виключно імперське ідеологічне завдання: змоделювати для росіян рівноправну участь у функціонуванні Києворуської держави, яка насправді була ранньосередньовічною імперією русинів (українців). Навіть теоретично обґрунтувати таку стадію етногенезу як «народність» неможливо. Функції «народності» цілковито збігаються з визначенням «народ».

Українці — це етноісторична, етногенетична спільність, яка в своєму історичному розвитку освоїла і обжила суцільну територію у межах 900 тис. км². Дехто із учених-демографів долучає до етнічної території України Кубань, частину Північного Кавказу, навіть Зелений Клин на Далекому Сході, на підставі переважаючої більшості українців у цих місцевостях, що викликає об'єктивне застереження, адже ці території до переселення російським царом чи радянською Москвою українців були уже обжиті місцевим корінним населенням, яке було окуповане Російською державою. Після розпаду Давньоруської (протоукраїнської) держави заселені й освоєні українцями землі опинилися під окупацією Угорщини (Закарпаття), а з XIV ст. Галичина, а згодом і решта України — під владою Польщі. У XVII ст. Росія витіснила Польщу з більшості території України, залишивши за нею тільки західну частину.

В етнічній історії українців уперше державні кордони були визначені у період Української Народної Республіки, і її територія становила близько 690 тис. км² (без багатьох інших територій). За договором із УРСР після Першої світової війни до Польщі було долучено 13 тис. км² етнічних земель українців, до Чехословаччини — 14,9 тис. км² (Закарпаття і 3,5 тис. км² земель Пряшівщини), а також 18 тис. км² Румунії (Південна і Північна Буковина, Мармароціна, Хотинщина, Ізмаїльщина тощо).

Після Другої світової війни були визначені державні кордони, які становлять 603 тис. км². За Польщею

залишено 19,5 тис. км² етнічних земель, за Чехословаччиною (тепер Словаччиною) — 9,0 тис. км², Румунією — 1,7 тис. км², за Росією — близько 230 тис. км² і Білоруссю — Берестейська земля.

Етнонім «українець» походить від етнополітоніма «Україна» ще з 1187 р., коли вперше у писемній пам'ятці — Київському літописі згадується назва нашої держави «о Україні», а до того і ще тривалий час, аж XVII ст. вона називатиметься «Русь» а її мешканці — «русичі», «руські», «русини». Етнонім «українець» утвердився з XVII ст., а остаточно витіснив предковичне етнічне ймення «русич», «руський», «русин» лише у XIX ст., хоча локально у Галичині ще деякий час послуговуватимуться назвою «русин», «русини», що стане політичною спекуляцією російських завойовників, які вигадали брехливу доктрину єдиного етногенетичного кореня русинів Галичини і росіян московщини, поширивши москвофільський рух як ганебний чинник дроблення української нації, представивши «русинів» як окремих народ, більш споріднених з росіянами, аніж українцями. Нині існує єдина етноназва для всього народу — «українець», «український» без жодних відхилень на Закарпатті, де був організований етнополігон для процесу етнічної диверсії. Українці в Словаччині називають себе русинами-українцями, лише політично сепаровані — «русинами». На цій території доволі поширена етнографічна назва — лемки.

Українці з правіку на своїй етнічній землі були однорідно представлені, хіба за незначним винятком залишилося деяке представництво завойовницьких кочових племен половців, печенігів, монголів та ін.

З окупацією України Польщею подекуди зафіксовано незначну присутність польського етнічного елемента. Більше з поляками приєднують жиди (за радянського часу їх називали євреями). Російська окупація спричинила масову імміграцію в Україну росіян, а почасти німців, болгар та ін., особливо у XIX ст.

На початку XX ст. чисельність населення в Україні становитиме 40 млн осіб. Російська політика геноциду, маскуючись комуністичним антилюдським режимом, призвела до катастрофічного зменшення українців (до 8 млн осіб). А в Другій світовій війні загинуло та було виселено ще 6 млн українців. Національна структура зазнала суттєвих змін у 1930—1959 рр., коли чисельність українців значно зменшилась, а чисельність росіян зросла з 3,3 млн осіб

(8%), до 7,1 млн осіб (16,9%). І така тенденція демографічних змін на пропорційне зменшення українців буде зберігатися постійно, щоб кількість українців не перевищувала 78%. І все ж спостерігається невинний процес зменшення росіян в Україні: від 22,1% у 1989 р. до 17,3% у 2001 р. за період незалежної держави, коли усунуто примусовість у зміні етнічного походження.

Українці як одна з найчисельніших слов'янських націй з тривалою, понадтисячолітньою етнічною історією витворила свій неповторний етнокультурний духовний світ, який суттєво вирізняється з-поміж своїх сусідніх слов'янських народів — росіян, білорусів, поляків, словаків. Помітна відмінність у всіх сферах буття, побуту, способу мислення, світосприйняття і, врешті, ментальності.

У процесі етноісторичного розвитку сформувалися основні поведінкові риси українців, певний соціальний і психологічний кордоцентричний архетип, окреслилися етновпізнавальні риси за географічними ознаками (Дніпро, Карпати та ін.), історичними подіями (державна Київська Русь, визвольна війна під проводом Б. Хмельницького (1648—1654), визвольний рух під проводом С. Бандери (1939—1954) та ін.), пам'ятками культури і письменства (Софія Київська, Києво-Печерська Лавра, «Повість временних літ», «Слово о полку Ігоревім» та ін.), історичними постатями (Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Нестор Літописець, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Степан Бандера, Михайло Грушевський, Володимир Вернадський, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Григорій Сковорода та ін.), особливостями традиційної культури (церковна архітектура, обряди, звичаї, традиційний одяг, народне світосприйняття тощо) та ін.

Національною і державною мовою в Україні є українська мова, і всі українці — християнського віросповідання. Хрещення відбулося 988 р. за князя Володимира Великого. Церемонія хрещення була проведена за участі представників Римської Патріархії з мовами Папи Климентія II.

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ (грец. *idea* — образ, зміст) — осягнення історичної, культурної повноти буття етнічною спільнотою, коли вона свідомо осмислює свій внутрішній зв'язок, своє спільне становлення і розвиток, причетність кожної особи до творення власного духовного світу, етнокультурного неповтор-

ного традиційного середовища, вбачає у єдності свою долю, відчуває емоційний комфорт зі свого спільного існування на спільно захищеному, суспільно і політично організованому етнічному просторі. Національна ідея набуває суспільнотворчої функції, коли вона соціалізована, усвідомлено сприйнята нацією як сукупність індивідуальних прагнень, почуттів, емоцій, волі й стосується вищої фази суспільного життя — політичного, коли є можливість реалізувати двоєдине завдання — організувати суспільство на самозахист і саморозвиток. Кожна історична епоха артикулює свій зміст, потреби етнопоступу, застосовуючи різні засоби для осягнення теоретично вмотивованої ідеї для етнічної спільноти.

Н. і. є концентрованим виразом суспільної програми і визначається як стратегічним прогнозуванням на історичну перспективу, так і конкретним одномоментним історичним завданням. Від рівня суспільної культури етнічного утворення залежить зміст Н. і. — прогресивна чи руйнівна. Адже людський колектив може діяти психічно інстинктивно, на емоційному заряді, на вольовому, як визначальному, принципі й, врахувавши його стан і прагнення, національні провідники можуть започаткувати як поступальний, так і реакційний алгоритм політичного процесу. Н. і. стосується вищого етноієрархічного таксономічного рівня — нації, як етнополітичного організму. Тому її головний акцент зосереджений на фундаментальному завданні — вдосконаленні політичної системи суспільства, використовуючи набутий історичний, культурний, емоційний ресурс як вагомий базовий чинник для мобілізації національної енергії на суспільний поступ.

Для української нації впродовж кількох століть головною і найвищою була ідея національного визволення і створення національної держави. Весь набутий етноісторичний ресурс служив реалізації заповітної Мрії. Етнічної пасіонарності українцям не забракло на регулярні виявлення політичних прагнень до національної свободи. Особлива місія національної незнищенності була закладена у неповторності традиційної культури українського народу.

Сьогодні українська Н. і. полягає в етнокультурній, етнопсихологічній консолідації нації, утвердженні держави як єдиного чинника, здатного мобілізувати національний ресурс для успішного і сталого поступу української нації.

ТЕОРІЯ ЕТНОСУ (грец. θεωρία — розгляд, дослідження; ethnos — плем'я, рід, народ) — система наукових знань, основних ідей, поглядів щодо закономірності виникнення і розвитку етносів, їх етноструктури у соціальній, етнокультурній взаємодії; етнопсихічній взаємообумовленості й етносвідомості етнічних утворень з їх головними складовими становленнями; узагальнення набутого життєвого досвіду етносистемою тощо. Т. е. подає цілісне уявлення про систему внутрішньоетнічних і міжетнічних зв'язків, контактів у різних часових вимірах — діакронних і синхронних, тобто в процесі історичного розвитку і на певних етапах етнічної історії.

Для теоретичного узагальнення закономірностей буття етносу особливо важливо мати деталізовану оцінку суті етнічних явищ і їх соціальний контекст як етнорозпізнавальну самобутність через систему етнічних маркерів.

Т. е. розглядає природні механізми існування мегаетнічних утворень, їх дивергентні закономірності, які призводять до формування стабільних етнічних спільностей.

Сучасна українська народознавча наука базується на новітніх теоретичних засадах, розглядаючи модерні теоретичні пропозиції з огляду їхньої наукової доцільності та обґрунтованості.

ГЕНОЦИД — умисні, усвідомлені, цілеспрямовані дії влади на фізичні масові знищення населення за етнічними, расовими, національними ознаками, віруванням тощо. До усвідомлених дій належать убивства і переслідування, гоніння, створення умов, несумісних із життєзабезпеченням та ін. Ідейною основою геноциду постає шовінізм і расизм. Історія пам'ятає багато прикладів злочинів проти людяності, коли завдано тяжких фізичних ушкоджень цілим етнічним чи релігійним групам, позбавлено можливості дітонародження у середовищі певної групи чи примусове масове передання дітей з однієї групи в іншу тощо.

Світ пам'ятає геноцид вірмен у 1915 році заповіданий владою Туреччини, геноцид євреїв, циган, завданий німецьким фашизмом. Ніколи і ніким не забудеться страхотливий голодний геноцид українського народу, жертвами якого стали понад 8 мільйонів жорстоко уб'єнних, організований людиноненавницькою більшовицькою Росією.

ДЕНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ — втрата нацією суверенних прав на державну самостійність, занепад і

знищення духовно-культурної традиційності, мови, спотворення історичної правди народу, позбавлення можливостей на освіту, суспільне знецінення науки тощо. Громадяни можуть позбавлятися приватної власності (як засіб тиску), в усіх сферах утверджується окупаційний режим. Д. відбувається в імперських державах, як стратегічно політична програма для остаточного підкорення народів, їх культурного нівелювання і знищення. У світовій історії маємо багато прикладів, коли імперські держави спричинилися не тільки до пригнічення розвитку національних культур, але й фізичного винищення народів.

Усі імперії приречені на занепад і розпад. У сучасному світі залишилась одна з імперій — Російська Федерація, спадкоємиця царської і комуністичної Росії. Українська нація не скорилася, витримала кількасотрічну етнічну неволю під російською окупацією, наполегливу московську політику Д. українців, які сьогодні борються із наслідками страхіливої національної неволи.

ЕТНІЧНА (НАЦІОНАЛЬНА) САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ — емоційний стан усвідомлення особою своєї належності (генетично і соціально), пов'язаності з етнічною (національною) спільнотою. Особа як член спільноти, залучена до всієї сфери буття громади, органічно засвоює всю різноманітність дій, учинків, звичаїв, обрядів, господарсько-виробничих справ, засад етико-моральної поведінки в сім'ї, родині, громаді, усю гаму сімейних урочистостей, загальноетнічних вшанувань віхових історичних подій і традиційно культурних цінностей тощо. Народна педагогіка вкладена у такий спосіб, що особа опановує батьківським багатством у процесі залученості до сімейних обов'язків за принципом необхідності, а не примусу. Все охоплювалося добровільно і щиро. Безумовним чинником у етноідентифікації належить чесній, правдивій освіті, яку переважно давали батьки, громадські авторитети, священики, вчителі. Зрозуміло, що системне навчання своєї історії та культури, пов'язане з освітою, писемністю.

Почуття самоідентифікації постає як психологічна прерогатива, емоційна наповненість у ставленні до свого етнічного середовища. Виникає відповідальність, одержимість за збереження етнічних вартостей.

Етнопсихологічна константа опановує особою на все життя, яка може відгукнутися, проявитися і че-

рез декілька поколінь у тих, хто опинився в іноетнічних середовищах.

Фундаментальною частиною ідентифікації є безпосередній, безперервний взаємозв'язок особи з етнічним середовищем, своєрідним вrostанням у неї. На рефлексорному рівні особа співвідносить себе з іншим середовищем, іншим етносом, що ще більше утверджує індивіда в етнічних (національних) переконаннях.

Особа соціалізується в етнічному просторі зі всім своїм внутрішнім світом і несе відповідальність усе життя за свій етноморальний, культурний мікрокосмос та експонує себе у цілісній біосоціальной системі.

ЕТНОЦИД — жорстока форма етнонаціональної політики тоталітарних режимів, спрямованої на знищення народу чи нації. Для здійснення Е. використовують засоби, які б вплинули на внутрішню розбалансованість етнічної спільноти, наслідком якої стане втрата етноідентичності. Основне зусилля окупанти спрямовують на нейтралізацію й знищення основних компонентів народу, нації — традиційної культури, мови, історичної пам'яті, самовідомості й вресхті-решт провокують покинути етнічну територію (Батьківщину). Е. не передбачає фізичне винищення народу, що є дією геноциду.

Е. — цілеспрямована спроба викорінення певної культури чи руйнації способу життя певного етносу. Найчастіше етноцид означає застосування домінуючою нацією силових заходів, що мають на меті примусити позбавлені влади народи відмовитись від власної етнічної культури. Е. є важливою рисою колоніального ладу чи іншої ситуації, де можливе культурне насильство. Так, після 1492 р. європейські поселенці в Америці проводили систематичний Е. стосовно автохтонного населення, намагаючись зруйнувати їхні вірування, поселення, лад, мову, тобто культуру. Подібного зазнали малі народи Північної Азії та Сибіру: після підпорядкування Росії їхня унікальна культура була практично повністю зруйнована. Е. може також стосуватись етнічних меншин: їх змушують відмовитись від власної мови і культурних традицій під загрозою дискримінації. До механізмів етноциду належить депортація. Крайній вияв Е. є геноцид. Термін «Е.» інколи вживають на позначення будь-якого процесу або заходу, що призвели до зникнення етнічної культури. Наприклад, індустріалізація може спонукати людей відмовитись від традиційного укладу життя і спричи-

нити втрату частини культури. Однак таке використання терміна фактично позбавляє його змісту.

Українці зазнали спрямованого Е. від Російської, а згодом і Радянської імперії через примусове виселення (елемент депортації) на будівництво С.-Петербурга, для аграрного пожвавлення у Поволжі, у Сибір, Дальній Схід (Зелений Клин), спонукальне переміщення на Кубань, Північний Кавказ та інші території. Цинічною була атака на українську мову російської окупаційної влади, яка видала Валуєвський (1864) і Емський (1876) укази та багато іншого про заборону української мови й одночасно надання різних преференцій російській мові в діловодстві, школах, отриманні суспільно вагомих професій, працевлаштуванні, зокрема у владних структурах, російськомовному книгодрукуванні, Російській православній церкві тощо.

Історичну пам'ять витравлювали, спотворювали історичну правду, видумуючи нові схеми історичного розвитку, його етапність і возвеличуючи участь Росії.

Дошкульною для українців була сталінська політика колективізації, яка спричинила до значної втрати народних традицій, зміни способу життя і була причетною до організованого Росією голодомору українців, як факту геноциду.

НАРОДНИЙ СВІТОГЛЯД — тривалий і копіткий процес нагромадження безпосередніх знань і досвіду з повсякденного життя в найширшому спектрі, синхронно з цілісною сферою опосередкованого сприйняття навколишнього світу — віруванням, уявленням. Нагромаджена пам'ять має спадкову властивість і акумуляція її відбувається у людських стабільних колективах. Народний світогляд формується як сума знань, уявлень, переконань тощо особистості через інститут локальної чи етнічної традиційності, яка водночас виступає традиційним джерелом для поповнення, поновлення етносвітоглядності.

Світоглядності як унікальному явищу у свідомості людини характерна еластична змінність, хоча може спостерігатися динамічна, різка, яка здатна заперечити існуючу, яку інколи спонукає історико-політична драматичність.

У контексті світогляду закладена складова світосприйняття, широкий спектр асоціативності, що у синтезі з набутих реальним досвідом значною мірою корелюють поведінку особи. Безумовно, що у

поведінковій культурі людини, у формуванні її духовної конституції, безпосередньо брала участь релігійна свідомість. У первісних колективах домінуюча сфера світогляду припадала на культове поклоніння віруванням і уявленню.

Наголосимо, що етносвітогляд зазнавав змін упродовж різних історико-культурних епох, безпосередньо з рівнем проникнення у суспільства гуманістичних ідей, любові і поваги до людини.

Український народ переживав складний тривалий період зламу світоглядних релігійних засад від багатобожжя до християнського монотеїзму. Християнське світосприйняття, людинолюбство, опанувало душами українців, влилося в етносвітогляд, моделює поведінкові принципи.

ХАРАКТЕР НАЦІОНАЛЬНИЙ — набутий в процесі тривалого історичного розвитку людською спільнотою (нацією) певні стереотипи у поведінці, світоглядній оцінці й реакції на різні суспільно-культурні, соціально-політичні прояви і явища, а також колективна реакція на них. Адекватність вчинків корелюється багатьма факторами, насамперед, генетико-біологічною природою людського колективу, тривалістю спільного життя і його героїзацією у самозбереженні, відстоюванні створених цінностей, які усвідомлюються як спільний набуток, внаслідок чого твориться психологічна сумісність (відстоювання спільного, а отже необхідність колективної солідарності, не хетуючи власними потребами). У процесі формування Х. н. як об'єктивний чинник виступає природно-ландшафтне середовище, різноманітність флори і фауни. Сукупність суб'єктивних чинників, які виникають унаслідок успішних чи неуспішних вчинків, дій на тривалому історичному шляху, та природного оточення, кліматичних умов стають в основі творення національного характеру генетичне підсвідоме, що візуально виявляється і як в плінному способі життя, і в екстремальних ситуаціях. Х. н. — це не арифметична абсолютизована сума осіб людської спільноти з ознаковим світоглядом, однак у всіх колективних потребах тощо, а набуте ставлення до створених вартостей, традицій, що становить індивідуальну психоповедінкову конституцію особи, її духовно-культурний світ.

Генетичність і духовно-культурна наповненість особи є домінантними у творенні національного коду, який у звичному етноландшафтному середовищі за-

звичай залишається незмінним. Може змінюватись історико-політична ситуація, спосіб життя, світорозуміння і світосприйняття, але поведінкові настанови з їх реакцією на різні суспільні прояви залишаються сталими. Саме психоповедінкові константи, які чутливо реагують на загальнонаціональні потреби, і є національними рефлексами, які на генному рівні закладаються в особі і завжди стимулюються національно-культурним середовищем. Незаперечним фактом є і те, що кожна нація акцентує свою особливість національного характеру, мотивуючи це своєрідністю культурно-історичного комплексу, фізичними даними і духовними цінностями. Історичні спільноти, які освоїли певні етнічні території в одному геоландшафтному просторі, зовсім по-іншому реагують на різні події та явища, що стало психоповедінковим продуктом історичного процесу спільного буття, який прийнято називати національним характером.

Х. н. як суть усталених почуттів, проявів, морально-естетичних засад особи в цілому становить духовно-культурний, ідеалістичний світ особи і нації. О. Шпенглер визначав кожний культурний організм як замкнену систему, в якій формується національна душа («душа культури»), протестуючи проти однолінійного поступального розвитку культури, історії. Кожний національний організм живе своїм життям і творить не лише реальний, але й уявний світ, витворений і відтворений у світобаченні, традиціях, звичаях, обрядах, ритуалах, знаннях, мистецтві, суспільно-політичних відносинах, соціальній ієрархії тощо.

О. Бауер, так само як і О. Бердяєв, не поділяв поглядів О. Шпенглера щодо його заперечення загальнолюдської історії та культури, а вважав закономірність культурного поступу в його історичному процесі та еволюції кожної зокрема етнічної спільноти, які сукупно становили цивілізаційний прогрес. Національна культура, за О. Бауером, формується в єдиному послідовному потоці, коли етнос засвоює шляхом рецепції традиції інших етносів через складні процедури у цілісному національному руслі. Щодо основи формування Х. н. І. Лисяк-Рудницький відстоював як домінуючий, історичний суспільно-культурний чинник, применшуючи роль біологічної природи. Спосіб життя у його повноті ототожнювався із Х. н.

Х. н. українця творився впродовж усієї непростой етнічної історії у певному біоценозному просторі як сукупність основних чотирьох чинників — біологіч-

ного, культурно-історичного, суспільно-політичного, геоландшафтного. Стабільними чинниками виявились три, і лише суспільно-політичний, внаслідок відсутності своєї державності впродовж багатьох століть, не став домінуючим чинником у послідовному творенні основних етнопсихічних засад. Підневільний стан активізував психічні чинники на етнозбереження як емоційно-почуттєві. О. Кульчицький визначив психічний тип українця як героїзований (авантюрно-козацький) і мінімізований («відступ у себе», чи приховано-споглядальний). Б. Цимбалістий доходить до вмотивованого висновку що до основи соціальної бази формування Х. н. українця — це сім'я, його родина, через яку відбувався процес адаптації індивіда і заодно трансформації його в середовище культури як формотворчого джерела етнопсихіки. Знання про душу і вдачу виявляється через чинник родинного феномену — ролі жінки-матері як незмінного носія традицій, берегині домашнього вогнища, а від цього і сприйняття держави як «України-Матері», «Неньки-України» тощо.

ШОВІНІЗМ ЕТНІЧНИЙ — зухвале, принизливе ставлення етносу чи його частини до етнічних (національних) цінностей іншого етносу. Такий погляд на міжетнічні взаємини здебільшого виникає в середовищі імперських держав, політика яких орієнтована не лише на утримання в покорі завойованих народів, а й на створення асиміляційних тенденцій у їхньому способі життя. Застосовуються найцинічніші методи і засоби, спрямовані на приниження етнічних набутоків і цінностей: витіснення мови народу, паплюження святинь, історичної пам'яті, духовності, виховування манкуртів (етнічно байдужих людей) тощо.

Тактика Ш. е. передбачає насаджування культури, норм поведінки, мови, віросповідання та інше панівного народу. Ш. е. виявлявся як потворне, руйнівне явище, внаслідок якого були знищені цілі цивілізації, оригінальні етнічні культури. Колонізаторська шовіністична поведінка була поширеним явищем не лише у середньовіччі, вона захопила й новітню історію. Шовінізм може проявлятися і в середині етносу, коли поборюється культура національних (етнічних) меншин, створюються несприятливі умови для їх етнічного самозбереження і розвитку.

Етнічна історія українців зазнала руйнівного впливу російського шовінізму. Декілька століть поспіль

жорстокими засобами витіснялась українська традиційність, високий інтелект; як фізично, так і психологічно залучались до російської історії й культури національні цінності й творчі надання українців. Теоретично моделювались етногенетичні концепції під політичні версії «старшого брата», «великороса», на противагу «малоросу», етнічне походження росіян з Київської Русі та інші псевдонаукові теорії.

На сторожі українців були дві непоборні сили — етнічна пасіонарність (опірність) та вищість етнічної культури і духовності.

НАЦІОНАЛІЗМ (У КОНТЕКСТІ ЕТНОЛОГІЇ) — психоповедінковий особливий стан етносу, який викристалізувався в процесі історичного буття, створивши етнокультурне багатство, яким здійснювалося життєзабезпечення. Націоналізм — це насамперед свідомісна реакція на захист, збереження і примноження національних (народних) цінностей. Як цілісна ідеологія націоналізм сформувався у XIX ст. Це зовсім не означає, що до цього не існувало емоційного почуття, одержимої постанови, самоусвідомлення на захист особистої території (землі), самозахисту людської спільноти, матеріальних і духовно-культурних багатств тощо. Людське прагнення, перепоповнене наполегливою, завзятою боротьбою за рідний край, за свою культуру. Такий психоемоційний стан є органічною складовою соціоповедінки особи. Націоналістична ідеологія як світоглядний принцип, як любов до ближнього, до людства, під суворому заборону, зневаження чужого, іншого, сповідувала і сповідує людинолюбство, проявляє найвищу істину — рівність між народами.

Ідеологи колоніального способу життя, приневолення завойованого народу, спотворили істинну суть націоналізму. Особливо народоненависництво продемонструвала російська імперія, ґрунтуючись на ідеології шовінізму, осквернювала національні святині під надуманими гаслами комуністичного інтернаціоналізму, оголосивши націоналізм ворогом людства, а насправді комуністичної людиноненависницької Росії, яка стала непримиренним ворогом свободи, державної незалежності підкорених націй. Несамовита агресія російської влади була скерована проти духовно-культурної етнічної сфери, у якій плекалася національна гідність і гордість, а отже нескореність. Українська нація збереглася, будучи розшматована кількома окупаційними державами — Росією, Поль-

щею, Угорщиною, Австрією, зуміла відстояти своє національне єство, значною мірою завдяки культурним надбанням. Народні традиції володіють непереможною силою, навіть в окупації проявляти оптимізм. Обрядодії були живильним матеріалом незламності і постійної етнокультурної поступальності.

Отож, московська політична доктрина третього Риму зазнає остаточного краху, що викликало в політичному істеблшменті переполох і пошук будь-якого варіанту для порятунку. На думку багатьох московських придворних вчених, політтехнологів, перспектива московщини як імперії стане можливою, якщо позбутися такого подразника для московського суспільства, як успішна Україна. Адже українське вільнолюбство, спрага Свободи, вкладені у Майдани непокори, нескореності ворогам, можуть заразити вірусом суспільної вольності й російський простір. А це особливо небезпечно для московської бандократичної влади втратити можливість грабувати власне населення, можливість втримати в політичному ярмі численні народи, які і так уже проявляють місцевий сепаратизм. А тут Україна виявлено прямує до цивілізованого Європейського світу, та ще й мріє (і реально) інтегруватися в середовище європейської безпеки (НАТО). То яка ж доля багатонародної московії? Примарна! І тимчасово політично ослаблена Україна: якось не складаються пазли політичного життя, віра населення у мантри на зразок «Перестати стріляти», «Подивись в очі» тощо... То ж зручнішого часу до властивого московитам віроломства годі було й шукати. І московити вдерлись до української хати...

Московська воячина вибрала агресивний шлях збереження імперії, якій загрожує остаточний розпад, — підкорити Україну, без якої немислиме перспективне буття московії. Та намагання її намарні.

1. Антонович В.Б. *Три національні типи народів*. Київ, 1995.
2. Баран В.Д., Баран Я.В. *Історичні витоки українського народу*. Київ, 2006.
3. Дністрянський М.С. *Етнополітична географія України: проблеми території, методології, практики*. Львів, 2006.
4. *Етнос і соціум*. Київ, 1993.
5. *Етносоціальні трансформації в Україні*. Київ, 2003.
6. Заставний Ф.Д. *Українські етнічні землі*. Львів, 1993.
7. Касьянов Г. *Теорії нації та націоналізму*. Київ, 1999.